

דף שבועי

בס"ד

פרשת וַיִּגַּשׁ, תשפ"ו, מספר 1649

משמעות שטמונה בחלוקה לפרשיות

יונה בר-מעוז

הראשון של פרשת 'וארא' (ו:ב-ז:ג) מורכב מפסקאות קצרות שאינן מחוברות זו לזו בתוכן, אך יש להם נושא משותף אחד: אלה כל הפרטים המוקדמים בזמן שהיו חסרים בפרשת 'שמות', כמו: בני מי היו משה ואהרן? בני כמה היו כשהחלו להיפגש עם פרעה? מה הייתה התגובה הראשונה של העם לשליחות של משה? איך הוכיחו משה ואהרן לפרעה שהם שליחי ה' ומדוע האות שעשו משה ואהרן לא שכנע את פרעה? התופעה של חזרה לאחור בזמן קיימת גם בפרשת 'ויחי', אך בצורה בולטת פחות. אחרי שקראנו על צוואת יעקב ליוסף בדבר מקום קבורתו, אירוע שנעשה סמוך למותו, שהרי הכתוב כבר הודיענו שיעקב חי במצרים שבע עשרה שנה, מחזירנו הכתוב לאירוע מוקדם מאוד: יעקב מברך את בני יוסף הקטנים שמכונסים בין ברכיו.² קרוב לוודאי שמעשה זה נעשה סמוך מאוד לפגישה הראשונה והנרגשת של יעקב עם יוסף, שתוארה בפרשתנו,³ ולא סמוך למותו של יעקב.⁴ במאמר זה נציע הסבר אפשרי שנכון לשני החומשים. נראה שבשיטת הכתיבה הזאת הכתובים מכניסים אותנו לנבכי נשמותיהם של יעקב ומשה, גיבורי הסיפורים. שניהם יוצאים לדרך רבת תעלומות, שהם יודעים מהי תחילתה, אך אינם יודעים מה יהיה בסופה? לשניהם יש השערות מטרדות מאוד באשר לתוצאות מעשיהם, כפי שמגלים דבריהם בסוף כל אחת מהפסקאות הארוכות והמורכבות. בכל פסקה נכללים רק האירועים שמוסיפים לדאגות שלהם, ואירועים אחרים ופרטים שאינם מדאיגים מסופרים

יש תופעה משותפת לשני צמדי פרשות; 'ויגש-ויחי' מחד גיסא ו'שמות-וארא' מאידך גיסא, והיא הצירוף לפסקה אחת של נושאים השונים זה מזה ורחוקים זה מזה גם בזמן.¹ בשעה שכל סופר מתחיל היה מבין שיש לחלקם לפסקאות נבדלות, שבלשון מסורת הכתיבה של התורה היו מכונות 'פרשיות פתוחות וסתומות', קיימים, כאמור, הצירופים הללו. כך בפרשתנו כתובים ברצף אחד, בתוך פסקה אחת, הנושאים הבאים (מבראשית מו:כח עד מז:לא): הפגישה הנרגשת בין יעקב ליוסף לאחר פרידה ויאווש של 22 שנים; ההכנה שיוסף מכין את אחיו לפגישה עם פרעה והפגישה שנערכה; עמידת יעקב לפני פרעה והשיחה ביניהם; הושבת משפחת יעקב בגושן; הקשיים הכלכליים של תושבי מצרים בשנות הרעב עד מכירת אדמותיהם, והעברתם לנקודות יישוב אחרות; חוק הכוהנים המצריים; ההיאחזות של בני ישראל במצרים והתרבותם; סיכום 17 שנות חיי יעקב במצרים והצוואה על קבורתו.

לא פחות מתמיה מגוון הנושאים בפרשת 'שמות' שמופיע אף הוא בפסקה אחת (משמות ד:כז עד ו:א): פגישת משה ואהרן בהר האלוהים; פגישתם עם זקני עם ישראל במצרים ועשיית האותות לפניהם; האמונה של העם בדבריהם; פגישת משה ואהרן עם פרעה בדרישה לשלח את העם וסירוב פרעה; גזרת פרעה לא לתת תבן לעם; מצוקת העם והכאת השוטרים אותם על אי-מילוי מכסת הלבנים; תלונת השוטרים נגד משה ואהרן; דברי התרעומת של משה לה' על הנזק שגרמה שליחותו לעם ותשובת ה'.

התופעה הזאת מתמיהה בשל הקשר שלה לתופעה נוספת משותפת שבולטת בעיקר בפרשת 'וארא'. חלקה

2 הצירוף של רמברנדט מפרש נכון את הכתובים בנקודה הזאת.

3 בר' מו:כט-ל: "וַיֵּאָסֶר יוֹסֵף מִרְפָּתוֹ וַיַּעַל לְקִרְאֵת יִשְׂרָאֵל אָבִיו גִּשְׁנָה וַיֵּרָא אֵלָיו וַיִּפֹּל עַל צְנֹאָרָיו וַיִּבֶךְ עַל צְנֹאָרָיו עוֹד. וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל יוֹסֵף אֲמֹתָה הִפְעָם אַחֲרֵי רְאֹתִי אֶת פָּנֶיךָ כִּי עוֹדֶךָ חָיִי. פֶּסוּק ל"א הַסֵּמוּךְ מֵתָאֵר אִירֹעַ שְׂבוּדָאִי לֹא הִתְרַחַשׁ מִיִּיד אַחֲרֵי הַפְּגִישָׁה, כִּי הֵתְאֲרַגְנוּת הַפִּיזִית בֶּאֱרֹץ גּוֹשֶׁן אֲרָכָה מִן הַסֵּתֶם זְמַן מֶה: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו וְאֶל בֵּית אָבִיו אָעֵלָה וְאֶגִּידָה לְפָרְעָה וְאֶמְרָה אֵלָיו אֲחִי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּאוּ אֵלָי (מו:לא). בִּינְתֵימֵי הֵייתָה אֲפִשְׁרִית פְּגִישַׁת יַעֲקֹב עִם נַכְדִּי שְׁנוּלְדוּ בְּמִצְרַיִם. סְבִירָה מְאֹד גַּם הָאֲפִשְׁרוּת שִׁיעָקֵב חָלָה מִיִּיד אַחֲרֵי הַקְּשִׁיִּים הַפִּיזִיִּים שֶׁבְּמִסְעָ לְמִצְרַיִם, בְּנוֹסֵף לַהֲתַרְגְּשׁוֹת הַכְּבִירָה שֶׁל הַמִּפְגֵּשׁ עִם יוֹסֵף, וּלְכֵן בָּא אִזּו יוֹסֵף לְבַקֵּרוֹ עִם שְׁנֵי בָנָיו.

4 חשוב להזכיר את ההדגשה שהדגיש הכתוב את זמן לידת מנשה ואפרים: "וַיִּלְוֶסֶף יֶלֶד שְׁנֵי בָנִים בְּטָרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב" (בר' מא:ג). מכאן ברור שסמוך למות יעקב הם היו אנשים בוגרים, כבני עשרים ומעלה, ולא ייתכן שאז התרחש סיפור ברכתם בדרך שבה סופר.

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובבית הספר ללימודי יסוד ביהדות. היא הייתה עובדת בכירה במפעל מקראות גדולות 'הכתר', שם עסקה בהתקנת פירושי המפרשים.

** המאמר נכתב בהודיה לא-לוהי ישראל על שזיכני לראות את ניני אמרי כהן, בן עינב ומאיד אביעד, מקבל עליו בשמחה עול מצוות.

** פעמים רבות מתקיים בחיינו 'עין במר בוכה ולב שמח', ועם השמחה על הנין בר המצווה, אנו נזכרים בנפילתו בקרב של רס"ן דביר ציון רווח (ביום ו' בטבת תשפ"ה - 6.1.2025). יהי המאמר הזה גם לעילוי נשמתו ולנחמה לאשתו אור, לבנו הקטן צור, ולבתו פאר שנולדה לאחר מותו.

1 במסורת כתיבת התורה קוראים לחלק כזה 'פרשה' או 'פרשיה', אך כדי למנוע בלבול אני מכנה אותו 'פסקה', כיוון שגם כל חלק גדול מהתורה, שנקבע לקריאה בכל שבת, נקרא 'פרשה'.

ניסיון של אל זוטרי¹⁰ להכתיב לפרעה, האל הלאומי של מצרים, מה לעשות, יעלה לעמו של אותו אל ביוקר. לכן כאשר מתאמת חששו הוא מטיח באוזני אלוהים שתי טענות קשות: "למה הרעתה לעם הזה! למה זה שלחתיני!" - ומיד מסביר את טענותיו: "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלתי את עמך" (שם' ה:כב-כג). תשובת ה' למשה, שחותמת את הפסקה, נועדה להרגיע את רוחו הנסערת בצדק, כי בה הבטיח לו ה' שיזכה לראות באופן אישי את הגמול לפרעה מחד גיסא ואת הגאולה ממצרים מאידך גיסא: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו" (שם' ו:א).¹¹

שתי הדוגמאות שהבאנו, על משמעות היקפה של פסקה בתורה, מבהירות לנו מדוע יש חשיבות למסורת המדויקת של 'פרשיות פתוחות וסתומות' בכתיבה בספר תורה, כפי שהבליט רמב"ם בהלכות ספר תורה: ולפי שראיתי שיבוש גדול בכל הספרים שראיתי בדברים אלו, וכן בעלי המסורת שכותבין ומחברין להודיע הפתוחות והסתומות נחלקים בדברים אלו במחלוקת הספרים שסומכין עליהם, ראיתי לכתוב הנה כל פרשיות התורה הסתומות והפתוחות... כדי לתקן עליהם כל הספרים ולהגיה מהם. וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר... שהיה בירושלים... ועליו היו הכל סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו; ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכותי (הלכות יסודי תורה ח, ד).

מעתה נקל גם להבין, מדוע כל פרשת 'ויצא', על 148 פסוקים, היא פסקה אחת ארוכה. כל הקורות את יעקב בדרכו לחרון, וכל מערכת היחסים הסבוכה עם לבן, אין בכוחם להשכיח מיעקב את סיבת עזיבתו את בית אביו ואת הסימן שנתנה לו אימו לחזרתו לשם:

הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך. ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה. וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך. עד שוב אף אחיך ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתי ולקחתיך משם, למה אפשר גם-שניכם יום אחד (בר' כז:מב-מה).

כאשר נאלץ יעקב לברוח מלבן, עדיין חתה לו חמת אחיו, שהרי אימו לא שלחה לקרוא לו כפי שהבטיחה. כך נשאר יעקב בסוף פרשת 'ויצא' באותה מערכת יחסים עם אחיו כמו בתחילת הפרשה, והשהות של עשרים השנים בחון הייתה בעיניו רק מעין מאמר מוסגר בסיפור חייו.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובות:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

10 כך נראה אלוהי העבדים בעיני פרעה, שהרי לא הצילם מידו עד עתה מעבדותם הנוראה.
 11 גם כאן, כמו במקומות נוספים, החלוקה הנוצרית לפרקים החמיצה את המסר העיקרי.

לאחר שהתברר לקורא מה הטריד את יעקב⁵ ואת משה.

יעקב ירד מצרימה בחששות כבדים שמא תשוקתו לראות את יוסף בנו האהוב תגרום להשתקעות של המשפחה במצרים והיטמעותה בתרבות המצרית.⁶ בארץ כנען חיו בני ישראל כרועים נודדים בשולי הקבוצות האתניות השונות שאכלסו את הארץ, ולא היה חשש שייטמעו בהן,⁷ אך במצרים הם התקבלו בכבוד רב כאחיו של השליט, אשר בלעדיו "לא-ימים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים" (בר' מא:מד). התוצאה הבלתי נמנעת תוארה על ידי הרמב"ם:

עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן, חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות, ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים, וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקרו וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן (הלכות עבודה זרה א, ג).

יעקב, שמלכתחילה חשש מפני התהליך הזה, סקר בעין בוחנת את האירועים שנזכרו בפרשתנו, וראה את הסכנה הטמונה בהם לעתיד העם. לכן הוא מסמן בסוף חייו את הכיוון הרצוי באמצעות הצוואה על מקום קבורתו. האבל הכבד שהתאבלה מצרים על מות יעקב⁸ מלמד אותנו, שלולי צוואה זאת היו קוברים אותו במאוזוליאום מפואר ביותר, בדומה לאלה שנחשפו במצרים העתיקה, וקבר כזה היה "קובר" את הדורות העתידיים במצרים. לכן ניסה יעקב למזער את הנזק של השהות במצרים בכך שהעדיף להיקבר בכוח עלוב בצלע הר בלתי נחשב בארץ כנען, כהדרכה רוחנית לזרעו.

גם את משה הטריד החשש מה עלולה להיות תוצאת המפגש שלו עם פרעה, והדרישה ממנו לאפשר לעם העבדים לצאת כדי לזבוח לאלוהיהם. סיום הפסקה הארוכה ורבת הנושאים בתלונת משה אל ה' מלמד אותנו, כי מלכתחילה סירב משה לקבל עליו את השליחות בתואנות שונות, משום שצפה את כישלונו; לא משום שדאג לכבודו, אלא בשל דאגתו לשלום בני ישראל.⁹ כמי שגדל בבית פרעה הוא הכיר מקרוב את העוצמה של מלכי מצרים ואת גאוותם, וידע שכל

5 ראיית אפרים ומנשה משמחת מאוד את יעקב, שחשש עד אז שאבד לו יוסף, כפי שאמר: "ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי אלהים גם את-זרעך" (בר' מח:יא). שמחתו הייתה בוודאי גדולה במיוחד, כשראה שיוסף קרא לבניו שמות עבריים ולא מצריים!

6 כפי שמשמע מהבטחות אלוהים לו בחזון בבאר שבע: "ויאמר א-להים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני. ויאמר אנכי הא-ל א-להי אביך אל תירא מרדה מצרימה כי לגוי גדול אשימך שם, אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה, ויוסף ישית ידו על עיניך" (בר' מו:ב-ד).

7 חוץ מאונס דינה, שעלול היה לגרום לקירוב לא רצוי.
 8 הדבר מובלט מאד בכתובים, בשני זמנים ובמקומות שונים: "וימלאו לו ארבעים יום כי בן ימלאו ימי הקנטים, ויבכו אותו מצרים שבעים יום" (בר' נ:ג); "ויצל יוסף לקבר את אביו ויעלו אותו כל עבדי פרעה וקני ביתו וכל זקני ארץ-מצרים, וכל בית יוסף ואחיו ובית אביו, רק טפס וצאנם ויבקרום עזבו בארץ גשן. ויעל עמו גם רכב גם פרשים ויהי המנהג כבד מאד, ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים. וירא יושב הארץ הפנעני את האבל בגרן האטד ויאמרו אבל כבד זה למצרים על בן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן" (שם-ז:יא).

9 הוא חשש במיוחד מאכזבתם של בני ישראל אם יאמינו בדבריו, ולכן פרט האמונה סופר בפרשת 'שמות'.

